



Европейска  
КОМИСИЯ



# Мониторинг на образованието и обучението 2016

# България

Част 2 от Обзора на образованието и обучението за 2016 г. включва двадесет и осем отделни доклада по държави. Тя се основава на най-актуалните количествени и качествени данни, за да представи и да направи оценка на най-важните нови и съществуващи мерки на политиката във всяка държава — членка на ЕС, като акцентира върху случилото се от средата на 2015 г. нататък. Така тя допълва съществуващите източници на информация, които предоставят описания на националните системи за образование и обучение.

Структурата на докладите по държави е следната. В раздел 1 е представен статистически преглед на основните показатели в областта на образованието и обучението. В раздел 2 накратко се посочват основните предимства на националната система на образование и обучение и основните предизвикателства пред нея. В раздел 3 са застъпени разходите за образование и предизвикателствата, свързани с демографията и уменията. Раздел 4 е посветен на преждевременното напускане на училище, на образованието и грижите в ранна детска възраст, както и на основните умения като важни теми, свързани с борбата с неравенството и насърчаването на социалното приобщаване. В раздел 5 се разглеждат политиките за модернизиране на училищното образование, в това число, наред с другото, учителската професия и цифровите и езиковите умения. В раздел 6 се разискват мерки за модернизиране на висшето образование. Накрая, раздел 7 включва професионалното образование и обучение, както и ученето за възрастни.

Ръкописът е завършен на 15 септември 2016 г.

[ec.europa.eu/education/monitor](http://ec.europa.eu/education/monitor)

**Europe Direct е услуга, предназначена да ви помогне да намерите отговори на въпросите, които си задавате за Европейския съюз.**

**Единен безплатен номер (\*):  
00 800 6 7 8 9 10 11**

(\*) Информацията, както и повечето обаждания са безплатни (възможно е обажданията от мрежата на някои оператори, от обществени телефони или от хотели да бъдат таксувани).

Cover image: © Shutterstock.com

Допълнителна информация за Европейския съюз можете да намерите в интернет (<http://europa.eu>).

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2016 г.

ISBN 978-92-79-58761-0

ISSN 2466-9997

doi: 10.2766/308

© Европейски съюз, 2016 г.

Възпроизвеждането е разрешено при посочване на източника.

## 1. Основни показатели

		България		Средно за ЕС		
		2012 г.	2015 г.	2012 г.	2015 г.	
<b>Целеви показатели от стратегическата рамка ET 2020</b>						
Преждевременно напуснали системата на образованието и обучението (на възраст между 18 и 24 год.)	Общо	12,5%	13,4%	12,7%	11,0%	
Завършили висше образование (на възраст между 30 и 34 год.)	Общо	26,9%	32,1%	36,0%	38,7%	
Образование и грижи за децата в ранна възраст (от 4 год. до възрастта за започване на задължителното образование)		86,6% <sup>11</sup>	89,3% <sup>14</sup>	93,2% <sup>11</sup>	94,3% <sup>14</sup>	
Дял на 15-годишните със слаби резултати по:	Четене	39,4%	:	17,8%	:	
	Математика	43,8%	:	22,1%	:	
	Природни науки	36,9%	:	16,6%	:	
Процент на заетост на наскоро дипломиралите се (на възраст между 20 и 34 г., напуснали системата на образование между една и три години преди референтната година)	ISCED 3-8 (общо)	67,3%	74,6%	75,9%	76,9%	
Участие на възрастните в процеса на учене през целия живот (на възраст между 25 и 64 год.)	ISCED 0-8 (общо)	1,7%	2,0%	9,2%	10,7%	
<b>Други контекстуални показатели</b>						
Инвестиции в образование	Публични разходи за образование като процент от БВП	3,4%	4,1% <sup>14</sup>	5,0%	4,9% <sup>14,p</sup>	
	Разходи в евро стандарт на покупателната способност за един студент в обществени и частни заведения	ISCED 1-2	€2 024	€2 178 <sup>13</sup>	:	: <sup>13</sup>
		ISCED 3-4	€2 122	€2 293 <sup>13</sup>	:	: <sup>13</sup>
Преждевременно напуснали системата на образованието и обучението (на възраст между 18 и 24 год.)	ISCED 5-8	€3 834	€4 104 <sup>13</sup>	:	: <sup>13</sup>	
	Родени в страната	12,6%	13,5%	11,6%	10,1%	
	Родени извън страната	:	:	24,9%	19,0%	
Завършили висше образование (на възраст между 30 и 34 год.)	Родени в страната	26,8%	32,0%	36,7%	39,4%	
	Родени извън страната	:	:	33,8%	36,4%	
Процент на заетост на наскоро дипломирали се (на възраст между 20 и 34 г., напуснали системата на образование между една и три години преди референтната година)	ISCED 3-4	56,6%	54,6%	69,7%	70,8%	
	ISCED 5-8	78,5%	87,1%	81,5%	81,9%	
Мобилност с учебна цел	Входяща мобилност на завършили (бакалавър)	3,9% <sup>13</sup>	3,4% <sup>14,e</sup>	5,5% <sup>13</sup>	5,9% <sup>14</sup>	
	Входяща мобилност на завършили (магистър)	2,7% <sup>13</sup>	2,7% <sup>14,e</sup>	13,6% <sup>13</sup>	13,9% <sup>14</sup>	

Източници: Евростат (за повече подробности вж. раздел 9); ОИСР (програма PISA).

Забележки: Данните са за претеглени средни стойности за ЕС, които включват различен брой държави членки в зависимост от източника; b = разбивка по последователни във времето серии; d = определението се различава, p = временни данни, u = ниска надеждност, 11 = 2011 г., 13 = 2013 г., 14 = 2014 г.

Допълнителна информация може да се намери в съответния раздел на том 1 ([ec.europa.eu/education/monitor](http://ec.europa.eu/education/monitor)).

### Графика 1. Положение по отношение на най-добрите резултати (външния кръг) и на най-слабите резултати (центъра)



Източник: Изчисления на ГД „Образование и култура“ въз основа на данни на Евростат (LFS 2015 г.) и на ОИСР (програма PISA 2012 г.).

Забележка: Резултатите варират между максимум (най-добрите резултати, представени с външния кръг) и минимум (най-слабите, представени с центъра на графиката).

## 2. Най-важните моменти

- България предприема първите стъпки в прилагането на Закона за предучилищното и училищното образование с приемането на поредица държавни образователни стандарти.
- Процентът на преждевременно напусналите училище се увеличи и показва големи регионални различия.
- От гледна точка на образователните резултати уязвими групи като ромите и учениците от селските райони се представят значително под средното равнище.
- Делът на завършилите висше образование продължава да се увеличава и беше въведен модел за финансиране, основано на резултатите, но продължават да са налице предизвикателства, включително недостатъчна приложимост на образованието на пазара на труда.
- Общите разходи на сектор „Държавно управление“ за образование продължават да са сред най-ниските в ЕС.

### Каре 1: Препоръка в областта на образованието и обучението, отправена към страната в рамките на Европейския семестър за 2016 г.

В отправените към България препоръки в рамките на Европейския семестър за 2016 г. (Съвет на Европейския съюз, 2016 г.) се съдържаха препоръка в областта на образованието и обучението:

да увеличи предоставянето на качествено образование на групите в неравностойно положение, включително ромите.

## 3. Инвестиране в образование за справяне с предизвикателствата, свързани с демографията и уменията

Общите разходи на сектор „Държавно управление“ в България за образование продължават да са сред най-ниските в ЕС. През 2014 г. те съставляват 4,1 % от БВП (под средната стойност за ЕС от 4,9 %) и 9,7 % от общите разходи на сектор „Държавно управление“<sup>1</sup>. Въпреки че системата е недостатъчно финансирана на всички нива, правителството смята, че в относителни стойности разходите за образование ще намалеят в резултат на мерки за увеличаване на прозрачността и ефективността на разходите и за оптимизиране на училищната система. Конвергентната програма на България за 2016–2019 г. предвижда разходите за образованието да намалеят до 3,2 % от БВП през 2019 г. и до 8,7 % от общите публични разходи. Независимо от това, правителството обявява, че разходите за образование ще бъдат приоритет в бюджета за 2017 г. България вече въведе промени в модела на финансиране на всички равнища на образованието, включително използването на делегирани бюджети и единни стандарти на разходите от 2007 г. насам<sup>2</sup>. По-нататъшното подобряване на формулата за финансиране е част от Закона за предучилищното и училищното образование. Накрая, наскоро бе въведено основано на резултатите финансиране на висшето образование (вж. раздел 6).

Броят на учениците намалява вследствие на демографските тенденции. През учебната 2015/2016 година общият брой на учениците и студентите е 1,24 милиона души, което е с 2,7 % по-малко от предходната година. Броят на учениците в предучилищното образование (-3,7 %) и

<sup>1</sup> Източник: Евростат, База данни за разходи на сектор „Държавно управление“ по функции (COFOG).

<sup>2</sup> Реформата доведе до икономии на средства и увеличения в заплатите на учителите (Световна банка, 2009 г.), но последните данни сочат, че резултатите не са еднозначни и че принципът на финансиране може да е ощетил учениците в неравностойно положение, произлизащи от уязвими групи (Световна банка, 2014 г.).

във висшето образование (-4,3 %) намаля, но остава стабилен в началния и прогимназиалния етап на основното образование. (Национален статистически институт 2016 г.).

Равнището на заетост (25—64 години) за хората със средно образование (ISCED 3—4) и с висше образование (ISCED 5—8) е близо до средното за ЕС<sup>3</sup>, но е значително по-ниско при тези, които нямат повече от начално или прогимназиално образование (ISCED 0—2). Недостигът на умения продължава да е предизвикателство, като повечето свободни работни места се отнасят до висококвалифицирани дейности, като мениджмънт, инженерство, медицински професии и ИТ. Има също и незадоволено търсене в някои сектори, като например туризма, търговията и текстила, за които е необходима по-ниска квалификация (Европейска комисия, 2014 г.).

## 4. Борба срещу неравенствата и насърчаване на социалното приобщаване

В противоречие с общата тенденция на ЕС процентът на преждевременно напускане на училище (ПНУ) в България се увеличава от 2011 г. насам, като през 2015 г. достигна 13,4 %. Делът на преждевременно напусналите училище показва големи различия между регионите, между селските и градските райони, както и по отношение на малцинствените групи. Процентът на ПНУ е нисък само в един регион, а именно Югозападния регион (5,7 %), който включва столицата София. В останалите пет региона този процент е над средния за страната, като достига 23,1 % в Северозападния регион.

Считано от учебната 2013/2014 година, за всички ученици в началното образование (1—4 клас) беше въведена целодневна учебна програма. Законът за предучилищното и училищното образование от 2015 г. предвижда по-широко прилагане на тази програма — до 7-ми клас. Неотдавна правителството определи целодневната учебна програма като една от основните мерки за подобряване на образователните резултати и за намаляване на броя на отпадащите от системата на образованието<sup>4</sup>. Освен това през 2013 г. България прие стратегия за намаляване на дела на преждевременно напусналите училище. В междинните доклади за оценка на нейното изпълнение се посочва известен напредък в постигането на поетапните цели на стратегията, но все още предстои да бъде разработена система за ранно предупреждение. (Министерство на образованието и науката, 2015а)

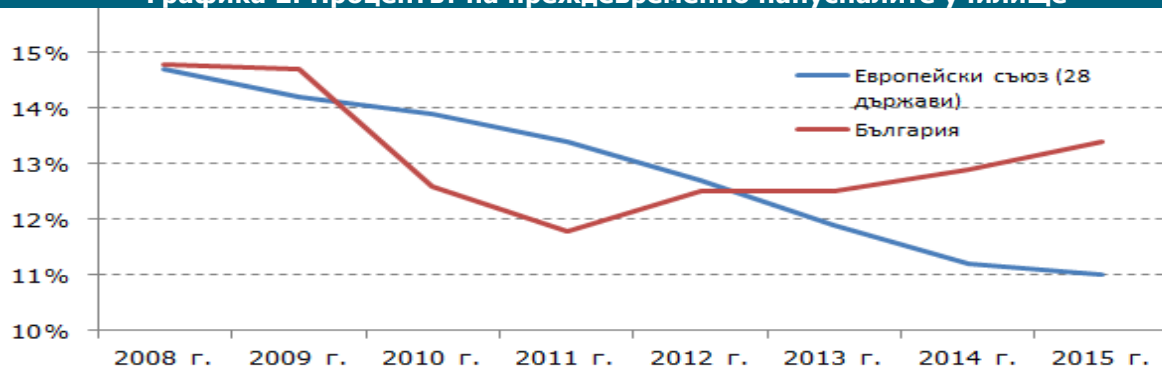
Погледнато спрямо определената в програмата PISA взаимовръзка между социално-икономическия статус на учениците и средния социално-икономически статус на училищата, от Европейския съюз в България се отчита най-голямото неравенство при възможностите за образование и най-голямата социална стратификация (Световна банка, 2014 г.). В същото време съществуват различия в качеството на образованието между елитните училища в регионалните центрове и професионалните училища в малките градове.

Делът на децата в системата за образование и грижи в ранна детска възраст (от четиригодишна възраст до задължителната училищна възраст) остава под средния за ЕС (94,3 %), но се увеличава и през 2014 г. достигна 89,3 %. От 2012/2013 г. насам беше въведена задължителна двугодишна предучилищна учебна програма. На децата от райони, в които няма детски градини, се предоставя безплатен транспорт в рамките на общината или до съседна община.

<sup>3</sup> През 2015 г. ISCED 0—2: 40,3 % спрямо средна стойност за ЕС от 53,2 %; ISCED 3—4: 73 % спрямо средна стойност за ЕС от 73,9 %; ISCED 5—8: 84,9 % спрямо 84,1 %.

<sup>4</sup> Актуализирана средносрочна бюджетна прогноза за периода 2016—2018 г. (Мотиви към законопроекта за държавния бюджет на република България за 2016 г.).

Графика 2: Процентът на преждевременно напусналите училище



Източник: Съставено от Европейската комисия по данни на Евростат. Код за онлайн данни: edat\_lfse\_14

Като цяло процентът на записаните, процентът на завършилите и образователните резултати на групите в неравностойно положение продължават да са значително под средните за страната. Социално-икономическият статус оказва силно въздействие върху образователните възможности. Съществуват значителни регионални различия по отношение на участието и резултатите, и между градските и селските райони. Езикът често е пречка за децата от ромски произход. Това води до по-ниски образователни резултати и стеснен достъп до качествено образование. Други пречки са скритите разходи за образование, лошата инфраструктура, недостатъчният брой на детските градини (в градовете), липсата на обучен персонал, необходимостта от по-добро сътрудничество с родителите и НПО.

Данните от националното преброяване от 2011 г. сочат, че 93 % от ромите нямат завършено средно образование спрямо 30 % от етническите българи. Данните също така показват, че почти една четвърт от ромските деца на възраст между 7 и 15 години са извън образователната система (Европейска комисия, 2016 г.). Делът на тези, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение<sup>5</sup> (на възраст между 16 и 24 години), е много висок (61 %) сред ромите (Агенция на Европейския съюз за основните права, 2014 г.). Делът на преждевременно напусналите училище е по-висок сред децата от ромски произход, а около 26 % от ромските деца получават образование в сегрегирани на практика училища, както се посочва в Индекса за ромското включване (2015 г.). В доклада от 2015 г. за изпълнението на националната стратегия за интегриране на ромите (2012–2020 г.) се посочва необходимостта от по-силен политически ангажимент, придружен от засилено сътрудничество между различните равнища на публичната администрация и други заинтересовани страни, от систематичен мониторинг и от прилагането на интегрирани мерки. Продължават да съществуват предизвикателства по отношение на дискриминацията, отрицателните стереотипи и социално-икономическите и културните фактори, които допринасят за маргинализирането.

Необходими са и повече усилия в посока мерки за премахване на сегрегацията и межкултурно образование в етнически смесена среда. Образователната интеграция на децата и младите хора от групи в неравностойно положение отчетливо присъства в няколко наскоро приети стратегии и законодателни акта, по-специално в Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015–2020 г.), в която са заложени четири стратегически цели: i) пълноценна социализация на деца и ученици от етническите малцинства; ii) гарантиране на равен достъп до качествено образование за децата и учениците от етническите малцинства; iii) утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система; и iv) съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства. Приемането на стратегията (и на нейния план за действие) е положителен знак за непрестанно политическо внимание към интегрирането на ромите от страна на Министерството на образованието. Въпреки това, като се има предвид, че не е предвиден допълнителен бюджет за нейното прилагане<sup>6</sup>, е от още по-голямо значение да се

<sup>5</sup> Млади хора, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение.

<sup>6</sup> Освен скромни бюджет за Центъра за образователна интеграция на децата от етническите малцинства.

гарантира съгласуваност между Стратегията, новите образователни стандарти и програмите в областта на образованието, финансирани от Европейския социален фонд.

## 5. Модернизиране на училищното образование

Българската образователна система се характеризира с ниско качество (според оценката на програмата PISA от 2012 г.), остарели учебни програми и неравенство между учениците в различните видове училища. За да отговори на тези предизвикателства, България предприе важна образователна реформа чрез приемането на Закон за предучилищното и училищното образование, който влезе в сила през август 2016 г. В новия закон образованието се определя като национален приоритет и се въвеждат поредица от промени в образователната система (вж. каре 2). Като първа стъпка от прилагането на закона бяха приети няколко държавни образователни стандарти, например стандартите за предучилищното образование, за учебната програма, за усвояването на българския книжовен език и за учебниците. Разработват се нови учебни програми по общите предмети, които постепенно ще влизат в действие. Предстои да бъдат одобрени и други образователни стандарти, заложи в реформата, като стандартите за професионална квалификация, приобщаващо образование, оценка на резултатите от обучението, инспекция на детските заведения и училищата, финансиране на институциите или междукulturно образование.

Допълнителни предизвикателства за българската училищна система са свързани с относително ниската привлекателност на учителската професия и трайната тенденция на застаряване на преподавателския състав<sup>7</sup>. България прилага също и Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри (2014—2020 г.) с цел да се създадат условия за привличане на млади специалисти в предучилищното и училищното образование и да се подобри задържането на учителския персонал. Целта на тази стратегия е да се създаде рамка за националните политики за образованието, обучението и кариерното развитие на педагогическия персонал, като по този начин се подобри качеството на образованието. Заплатите на учителите бяха увеличени с 12,6 % през октомври 2015 г.

### Каре 2: Промени, въведени със Закона за предучилищното и училищното образование

#### 1. Нова образователна структура и нови видове училища

През учебната 2016/2017 година влезе в сила нова структура. Училищната система ще се състои от начален етап на основно образование (I – IV клас), прогимназиален етап на основно образование (V – VII клас), първи гимназиален етап (VIII – X клас) и втори гимназиален етап (XI и XII клас). Основното образование ще се завършва в края на VII клас, а не в края на VIII клас. Училищното образование ще продължи да бъде задължително до 16-годишна възраст. Реформата въвежда понятието „обединени училища“ (I–X клас). На практика до края на май 2017 г. общинските съвети трябва да решат дали някои основни училища в техните общини следва да бъдат трансформирани в училища, предлагащи обучение за I–VII клас, или в „обединени училища“, предлагащи обучение за I–X клас.

#### 2. По-голяма автономия за училищата

Така наречените „иновативни училища“ ще разработват и прилагат новаторски учебни методи, за да бъдат по-подходящи за учениците със специални дарби, които се нуждаят от не толкова стандартен подход. Училищната автономия е укрепена на всички равнища на процесите на преподаване и разработване на учебни програми, за да допринесе за тяхната по-добра адаптация към потребностите и интересите на учениците. На детските градини се предоставя пълна автономия по отношение на организацията на работа, стратегията за развитие, разпределението на учебното време и избора на образователни книги.

<sup>7</sup> Учителите в България като цяло са по-възрастни, отколкото в повечето други страни, обхванати от проучването TALIS (47,4 години в сравнение със средна възраст от 42,9 години в проучените държави), (ОИСР, 2014 г.).

### 3. Акцент върху приобщаващото образование

На учениците със специални образователни потребности, а така също и на учениците, изложени на риск или страдащи от хронични заболявания, ще се предоставя индивидуална подкрепа, основаваща се на оценка на случая (включително индивидуални учебни планове и програми). Законът забранява обособяването в паралелки на децата със специални образователни потребности или според етническата им принадлежност. Освен това до август 2017 г. училищата, занимаващи се с ученици със специални потребности, ще бъдат трансформирани в центрове за подкрепа на личностното развитие. Наред с подкрепата относно задължителните образователни програми учениците в тези центрове ще получават подкрепа и чрез специални дейности, като например рехабилитационни дейности, диагностични и терапевтични процедури, психологическа подкрепа и професионално ориентиране. Тези центрове ще обхващат само ученици, които не могат да бъдат интегрирани в стандартните училища.

### 4. Субсидии за частни заведения за предучилищно и училищно образование

Частните учебни заведения могат да получават публично финансиране при определени условия: 20 % от местата трябва да бъдат неплатени и училищата трябва да начисляват такси за извънкласни дейности, които не се покриват от публичното финансиране.

### 5. Подобряване на мониторинга

Новосъздаденият Национален инспекторат по образованието ще извършва училищни инспекции и оценки на училищата и ще предоставя насоки относно качеството на училищното образование. В същото време всяко заведение за предучилищно и училищно образование ще назначава обществен съвет, съставен от заинтересованите страни, който да контролира образователния процес и управлението на училището.

Прилагането на реформата е в ход, но успехът зависи от ключови фактори като осигуряването на финансови средства и увеличаването на капацитета на национално, местно и училищно равнище. Ще бъде предоставена финансова подкрепа и от оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж за периода 2014—2020 г.“ с помощта на Европейския социален фонд и Европейския фонд за регионално развитие (общо 701 милиона евро, включително националното съфинансиране).

## **6. Модернизиране на висшето образование**

Делът на завършилите висше образование (на възраст от 30 до 34 години) достигна 32,1 % през 2015 г., което означава, че България е на път да достигне националната цел по стратегията „Европа 2020“ от 36 %. Съществува обаче значителна разлика между половете: процентът на завършилите висше образование при жените е с около 15 процентни пункта по-висок от този при мъжете.

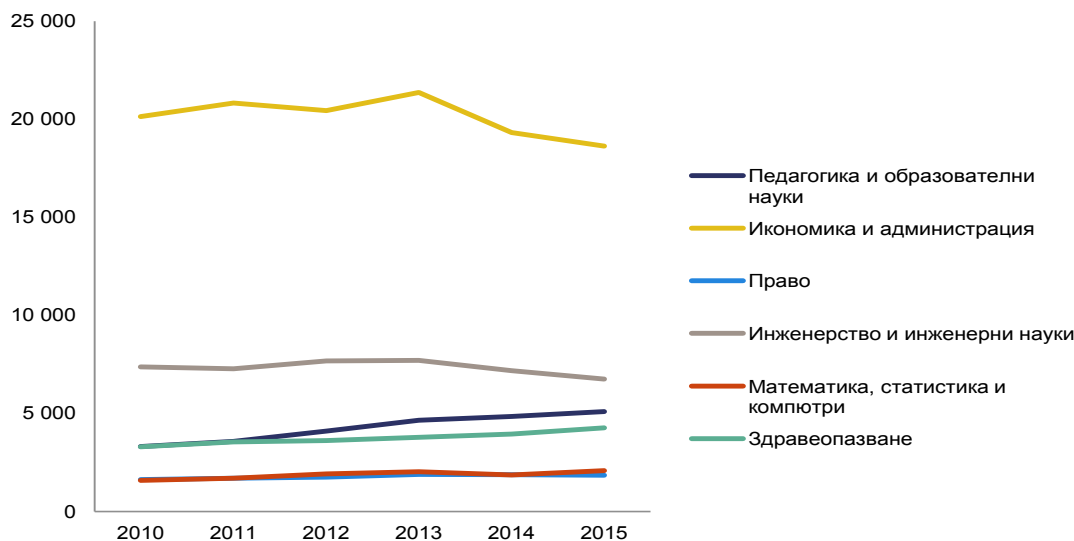
Процентът на заетост при наскоро дипломиралите се висшисти<sup>8</sup> се е увеличил значително, като възлиза на 87,1 % през 2015 г., и понастоящем надминава средното за ЕС равнище от 81,9 %. Това до голяма степен се дължи на подобряването на перспективите на пазара на труда. През 2015 г. с най-голям дял сред завършилите висше образование са изучавалите икономика и администрация — 29,7 %, следвани от социални и поведенчески науки (13,7 %), инженерство и инженерни професии (10,7 %), педагогика и образователни науки (8,12 %) и здравеопазване (6,81 %). С най-ниски дялове бяха завършилите компютърни науки (3,18 %), науки за живота (0,83 %) и математика и статистика (0,16 %) (Национален статистически институт, 2016 г.). Делът на завършилите висше образование в областта на социалните науки, стопанска дейност и право е един от най-високите в ЕС, но с тенденция към понижаване, а делът на завършилите висше образование в областта на природните науки, математиката и

<sup>8</sup> Хората на възраст 20—34 години, които са завършили висше образование между една и три години преди референтната година.



информатиката, както и в областта на здравето и благосъстоянието, е един от най-ниските в ЕС, но се увеличава<sup>9</sup>.

**Графика 3: Брой на завършилите висше образование по основни области (всички степени на висше образование)**



Забележка: „Всички степени на висше образование“ обхваща професионална бакалавърска степен, бакалавърска степен, магистърска и докторска степен.

Източник: Собствени изчисления въз основа на данни от Националния статистически институт на Република България.

В Стратегията за развитие на висшето образование (2014—2020 г.) са посочени редица ключови предизвикателства, като например недостатъчно финансиране, недостатъчна приложимост на образованието на пазара на труда, недостатъчни връзки между обучението и научните изследвания, трудности при набирането на преподаватели и при тяхното професионално развитие, недостатъчни възможности за учене през целия живот, както и труден достъп до висше образование за уязвимите групи. Предизвикателствата по отношение на ниската приложимост на пазара на труда са свързани с несъответствието между уменията на завършилите висше образование и потребностите на пазара на труда, с недостига на кадри в областта на инженерно-техническите и педагогическата науки, ограничената връзка между учебните програми и пазара на труда, необходимостта от повече практическо обучение и недостатъчното професионално ориентиране (Министерство на образованието и науката, 2015б).

Съществуват и предизвикателства във връзка с качеството на българското висше образование и неговата съвместимост с европейската система за висше образование, дължащи се на методите за преподаване, които изостават от новите тенденции, на слабите научни резултати в някои области, на сложните и неефективни процедури за акредитация и оценяване на университетите, както и на недостатъчната изходяща и на слабата входяща мобилност на студентите.

За да се отговори на тези предизвикателства, Стратегията за висшето образование предлага поредица от мерки в рамките на седем цели: 1) подобряване на достъпа до висше образование и увеличаване на броя на завършилите висше образование; 2) повишаване на качеството на висшето образование; 3) създаване на устойчива и ефективна връзка между висшите учебни заведения и пазара на труда; 4) насърчаване на научните изследвания; 5) модернизация на системата за управление и ясно определение за висши учебни заведения; 6) увеличаване на финансирането на висшето образование и науката и 7) преодоляване на

<sup>9</sup> По данни на Евростат (код за онлайн данни: *educ\_uae\_grad02*) през 2014 г. делът на завършилите висше образование лица в областта на природните науки, математиката и информатиката е 5 % (средното за ЕС равнище е 10 %), а делът на завършилите висше образование в областта на социалните науки, стопанската дейност и правото е 49 %.

отрицателните тенденции в професионалното развитие на преподавателите във висшите училища и създаване на стимули за тях.

В съответствие със Стратегията България наскоро въведе основан на резултатите модел на финансиране на висшите учебни заведения. През 2014 г. 14,6 % от държавното финансиране за държавните учебни заведения бяха разпределени въз основа на критерии, предназначени да оценяват качеството и приложимостта на образованието на пазара на труда. Този дял ще нарасне на 30 % през академичната 2016/2017 година, след което ще нараства с 10 процентни пункта всяка година, докато достигне 60 % през 2019/2020 г. Държавното финансиране вече няма да се основава предимно на броя на студентите, записани в дадена дисциплина, а ще се определя според конкретни критерии за качеството на обучението и съответствието с потребностите на пазара на труда, като например оценка на акредитацията и научноизследователските дейности и данни относно пригодността за заетост на завършващите висше образование, а така също и с оглед на социално-икономически приоритети. В този смисъл 32 специалности бяха определени като „приоритетни области“, а 12 други области са считани за „защитени“ (т.е. важни, но непривлекателни за кандидатите). Списъкът на приоритетните области включва математика, инженерни науки, биотехнологии, химия, енергетика, технология на храните, както и информатика, компютърни науки и технологии. И накрая, определените защитени специалности са предимно в областта на филологията (напр. корейстика, гръцка философия и японистика).

## **7. Модернизирание на професионалното образование и обучение и насърчаване на ученето на възрастни**

Участието на учениците от горните класове на средните училища в професионалното образование и обучение (ПОО) е по-високо от средното за ЕС (52,4 % през 2013 г. спрямо 48,9 % средно за ЕС). Резултатите на пазара на труда (нива на заетост) на завършилите горната степен на средното ПОО са по-добри от тези на завършилите горната степен на средното общо образование, но остава под средното за ЕС (61,5 % спрямо 73 %). При все това качеството и привлекателността на ПОО, както и предоставянето на подходящи умения за допълнително обучение и за заетост продължават да бъдат недостатъчни. Продължават да бъдат предизвикателства недостатъчното финансиране, слабото сътрудничество със стопанския сектор, увеличаването на процента на отпадналите от училищната система и липсата на съгласувана система за оценка на качеството на ПОО (Сметната палата, 2016 г.). Участието на възрастни хора в учене през целия живот е на предпоследно място в ЕС (2 % през 2015 г. в сравнение със средно 10,7 % за ЕС). То се е увеличило с 0,4 процентни пункта от 2011 г. насам. Продължаващо професионално образование и обучение (ППОО), основано на проекти, се предоставя чрез Европейския социален фонд и чрез активни политики на пазара на труда, но то е доста разпокъсано.

Реформата от 2014 г. на Закона за професионалното образование и последващото законодателство проправят пътя към въвеждането на дуално образование в България. През академичната 2015/2016 година започна поредица от пилотни проекти в средните училища. Други нови мерки за ПОО включват план за действие (2015—2017 г.) на Стратегията за ПОО и наскоро приети изменения в законови и подзаконовни нормативни актове/наредби за ПОО. Целта им е да се даде тласък на качеството, да се въведе учене в процеса на работа, да се адаптират учебните програми за професионално образование и обучение към нуждите на пазара на труда и да се разработи система за валидиране на резултати, постигнати чрез неформално и самостоятелно учене.

В годишните планове за действие на Стратегията за учене през целия живот (2014—2020 г.) се определят конкретни мерки за увеличаване на участието на възрастните с 5 % до 2020 г. и за разширяване на обхвата, включително като се обърне внимание на групите в неравностойно положение. В момента изпълнението на мерките е все още на ранен етап.

Напредъкът в реформите за ПОО и обучението за възрастни ще зависи от:

- конкретни скорошни действия и изпълнение;
- подобряване на многостепенното управление и засилване на сътрудничеството с бизнеса и социалните партньори, в т. ч. съвместни инициативи между училищата и бизнеса за учене в процеса на работа;
- интегриране на резултатите от пилотни проекти в образователната система;
- цялостна система за информация и мониторинг, както и механизми за обратна връзка, предоставящи информация за предоставянето на ПОО и на обучение за възрастни.

## 8. Източници

Съвет на Европейския съюз (2016 г.), Препоръка на Съвета от 12 юли 2016 г. относно Националната програма за реформи на България за 2016 г. и съдържаща становище на Съвета относно Конвергентната програма на България за 2016 г.,  
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0323&from=BG>

Сметна палата (2016 г.), Одитен доклад относно изпълнението на професионалното обучение за заетост,  
<http://www.bulnao.government.bg/bg/articles/download/9690/od-prof-obraz-270516.doc>

Европейска комисия (2014 г.), Проучване и анализиране на най-трудните за попълване свободни работни места на пазарите на труда в ЕС, справка за България,  
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12645&langId=en>

Европейска комисия (2015 г.), Обзор на образованието и обучението, справка за България,  
[http://ec.europa.eu/education/tools/docs/2015/monitor2015-bulgaria\\_bg.pdf](http://ec.europa.eu/education/tools/docs/2015/monitor2015-bulgaria_bg.pdf)

Европейска комисия (2016 г.), Доклад за България за 2016 г., включващ задълбочен преглед относно предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси,  
[http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016\\_bulgaria\\_bg.pdf](http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_bulgaria_bg.pdf)

Агенция на Европейския съюз за основните права (2014 г.), Доклад относно образованието за 2014 г.: положението на ромите в 11 държави — членки на ЕС,  
[http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-2014-roma-survey-dif-education\\_bg.pdf](http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-roma-survey-dif-education_bg.pdf)

Доклад за наблюдение на изпълнението на стратегията за интегриране на ромите (2015 г.),  
<http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=7208>

Министерство на образованието и науката (2013 г.), Национална стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013 — 2020 г.),  
[http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/left\\_menu/strategies/documents/strategy\\_napusnali\\_obr\\_sistema\\_2013-2020.pdf](http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/strategies/documents/strategy_napusnali_obr_sistema_2013-2020.pdf)

Министерство на образованието и науката, Междинен доклад за изпълнението на стратегията за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2015а),  
<http://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=8385>

Министерство на образованието и науката (2015б), Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014—2020 г.,  
<http://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=7474>

Министерство на финансите (2015 г.), Актуализирана средносрочна бюджетна прогноза за периода 2016—2018 г. (Мотиви към държавния бюджет на Република България за 2016 г.),  
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=958>

Министерство на финансите (2016 г.), Конвергентна програма на Република България, 2016—2019 г.,  
[http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016\\_bulgaria\\_bg.pdf](http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_bulgaria_bg.pdf), Национален статистически институт (2016 г.), Образование в Република България,  
<http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/education2016.pdf>

ОИСР (2013 г.), Резултати от PISA 2012 г.: What Students Know and Can do. Student Performance in Mathematics, Reading and Science (Volume I) (Какво знаят и могат да правят учениците. Резултати по математика, четене и природни науки на учениците (Том I),  
<http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-volume-I.pdf>

ОИСР (2014 г.), TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning, Paris (Резултати от TALIS 2013 г.: Международни перспективи на преподаването и ученето, Париж): Публикация на ОИСР, Справка за България,  
<https://www.oecd.org/edu/school/TALIS-Country-profile-Bulgaria.pdf>

Световна банка (2009 г.): Bulgaria: Improving the quality and relevance of education for all Education (България: Подобряване на качеството и приложимостта на образованието за всички). Секторни реформи Документ относно политиката,  
<http://documents.worldbank.org/curated/en/2009/09/16280972/bulgaria-improving-quality-relevance-education-all>

Световна банка (2014 г.), How can Bulgaria improve its education system? An analysis of PISA 2012 and past results (Как България може да подобри своята образователна система? Анализ на PISA от 2012 г. и предишни резултати)  
<http://documents.worldbank.org/curated/en/2012/09/20278281/can-bulgaria-improve-education-system-analysis-pisa-2012-past-results>

## 9. Приложение. Източници за основните показатели

Показател	Евростат (код за онлайн данни)
Преждевременно напуснали системата на образованието и обучението	edat_ifse_02 + edat_ifse_14
Завършили висше образование	edat_ifse_03 + edat_ifs_9912
Образование и грижи за децата в ранна възраст	educ_uoe_enra10
Процент на заетост на наскоро завършилите висше образование	edat_ifse_24
Публични разходи за образование като процент от БВП	gov_10a_exp
Разходи за един студент в обществени и частни заведения	educ_uoe_fini04
Мобилност с учебна цел	educ_uoe_mobg03
Участие на възрастните в процеса на учене през целия живот	trng_ifse_01

Коментари и въпроси по настоящия доклад може да се изпращат по електронна поща на:  
 Alexandra TAMASAN  
[alexandra.tamasan@ec.europa.eu](mailto:alexandra.tamasan@ec.europa.eu)  
 или  
[EAC-UNITE-A2@ec.europa.eu](mailto:EAC-UNITE-A2@ec.europa.eu)

# Обобщение

Акценти от сравнителния анализ на държавите  
Акценти от анализа по държави



# Обобщение

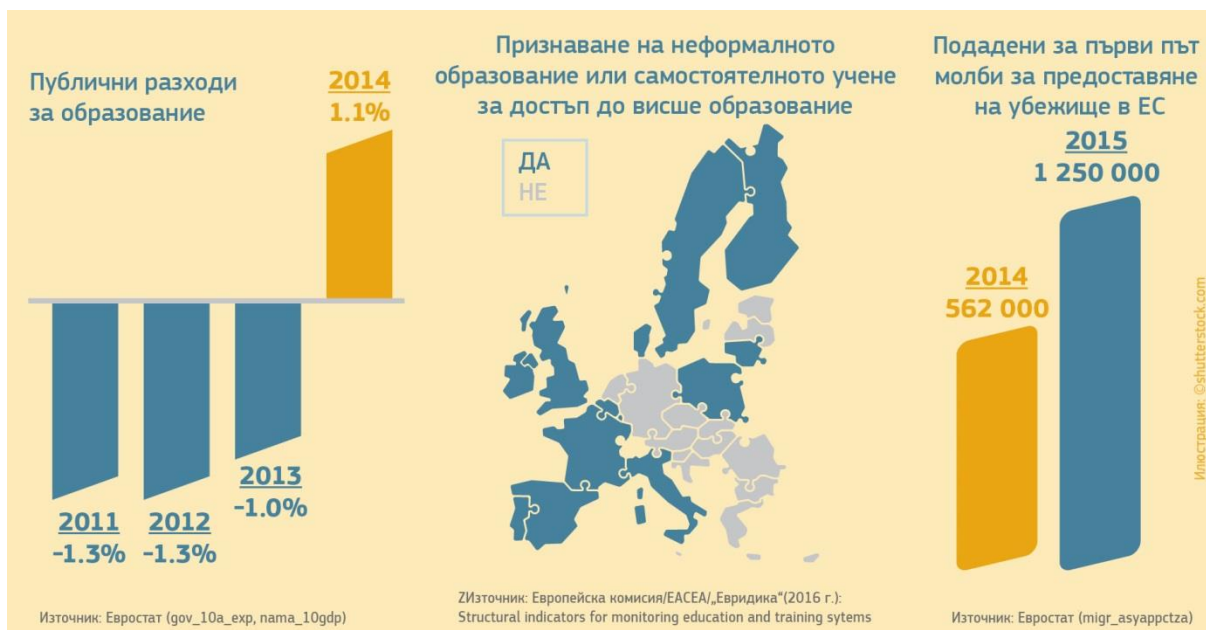
## 1. Акценти от сравнителния анализ на държавите

В тазгодишния Обзор на образованието и обучението се разглеждат по-задълбочено обществените предизвикателства и се отделя място на миграцията, демографията и ключовите умения, за чието развитие образованието трябва да спомогне. Освен това в него се анализира напредъкът в подобряването на образователните резултати чрез ограничаване на преждевременното напускане на училище и на слабите резултати, а така също и чрез увеличаване на броя на завършилите висше образование както на равнището на ЕС, така и в отделните държави членки. Наред с това посредством сравняването на образователните системи на отделните държави и анализа по държави в доклада се представят и се обсъждат множество инициативи в тази област на политиката, които могат да допринесат за по-голямата гъвкавост на образованието спрямо нуждите на обществото и пазара на труда.

### Предизвикателства, оказващи въздействие върху образованието и обучението

Населението на Европа застарява. В шест държави — членки на ЕС, възрастовата група между 5 и 18 години ще се свие с най-малко 20 % до 2040 г. Други шест държави членки са изправени пред свиване на същата възрастова група от порядъка между 10 % и 20 %. В същото време подадените за първи път в ЕС молби за убежище са се увеличили трикратно от 2013 г. насам, като повече от 80 % от кандидатите за убежище през 2015 г. са на възраст под 34 години. Както беше посочено в предишни издания на този доклад и както показва анализът на наличните данни, продължават да съществуват модели на неравенство на образователните възможности и резултати. При все това образованието и обучението са мощни лостове на политиката за насърчаване на социалното, икономическото и културното приобщаване.

Променя се населението на Европа, променя се и заетостта. Животът и работата в технологично напреднала и глобализирана икономика изискват хората да придобиват по-високо ниво на уменията. По-високата степен на образование се свързва с по-високо равнище на основните умения и отговаря на по-високи равнища на заетост. Неотдавна завършилите висше образование се характеризират с дял на заетост от 81,9 % през 2015 г., което е с 11,1 процентни пункта повече от притежателите на дипломи за завършен горен среден етап на образование или за професионално обучение след завършено средно образование. Ето защо усъвършенстването на уменията, по-конкретно за нискоквалифицираните групи и за групите в неравностойно положение, е една от основните цели на Програмата за нови умения.

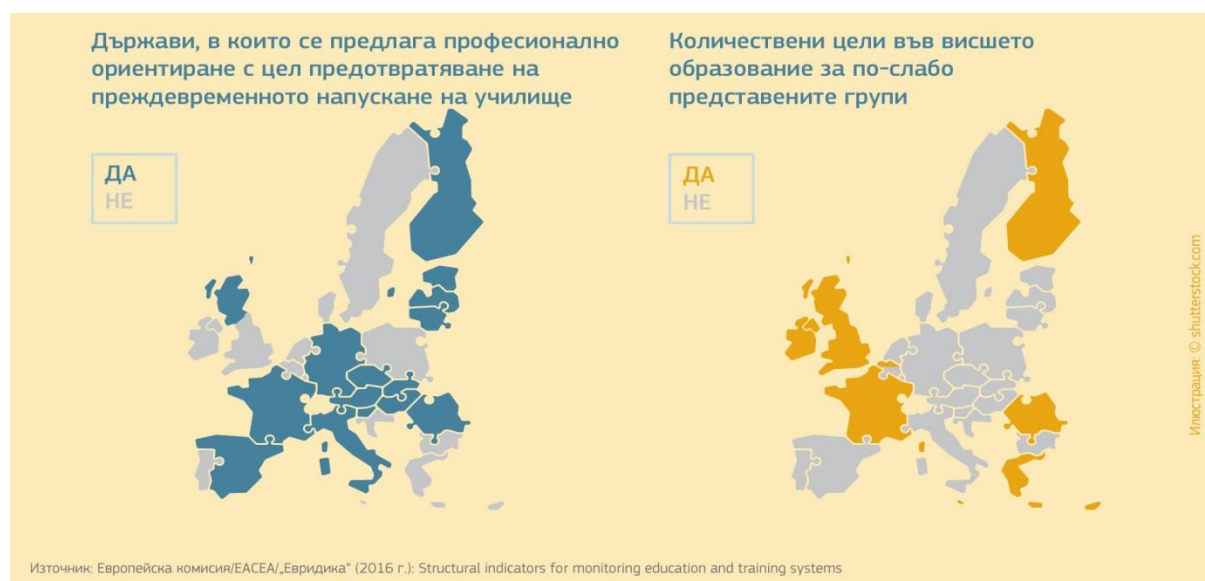


Наред с предоставянето на знания и умения на учащите се, и същевременно с оглед на скорошната вълна от популизъм и екстремизъм в Европа, образованието на всички равнища, включително образованието за възрастни, може да насърчава гражданското участие и общите ценности на свобода, толерантност и недискриминация в съответствие с Парижката декларация от 2015 г. и заключенията на първия годишен колоквиум на Европейската комисия за основните права<sup>10</sup>. Повече от половината от държавите членки на ЕС наскоро въведоха политики, за да гарантират, че децата и младежите придобиват социални, граждански и межкултурни умения. Мерките на политиката, целящи увеличаване на потенциала на образованието за отговор на обществените предизвикателства, се осъществяват главно в основното и средното образование.

Ефективното образование изисква подходящи инвестиции. За първи път от три години насам публичните разходи за образование са нараснали през 2014 г. с 1,1 % в реално изражение. Около две трети от държавите членки са увеличили разходите си, като това увеличение е над 5 % в шест от тях (BG, LV, HU, MT, RO и SK). Предизвикателството при финансирането на образованието е инвестициите да бъдат както достатъчни, така и ефективни.

## Увеличаване на процента на участие в образованието и борба с образователната бедност

Процентите на участие в образованието се увеличават в целия ЕС. Това се отнася както за образованието в ранна детска възраст, така и за задължителното училищно образование и за висшето образование.



Що се отнася до образованието и грижите в ранна детска възраст, участието в ЕС на деца от 4-годишна възраст нататък е като цяло високо. Всъщност през 2014 г. ЕС беше с по-малко от 1 процентен пункт под целта от 95 % за участие, заложен в рамката „Образование и обучение 2020“. Необходими са обаче по-нататъшни подобрения за постигането на целта от Барселона за участие в образованието и грижите за деца в ранна възраст на поне 33 % от децата, които са под 3 години: през 2014 г. процентът на ЕС на участие на най-малките деца (0—2 години) възлизаше на 28 % и бе под 20 % в 10 държави — членки на ЕС. Увеличаването на участието на децата от групи в неравностойно положение е сериозно предизвикателство за образованието в Европа, като се има предвид все по-широкото признаване на потенциала на

<sup>10</sup> Неофициална среща на министрите на образованието на Европейския съюз (17.3.2015 г.), Декларация относно популяризирането чрез образование на гражданските и общите ценности — свобода, толерантност и недискриминация; Годишен колоквиум относно основните права (2015 г.), Tolerance and respect: preventing and combating anti-Semitic and anti-Muslim hatred in Europe („Толерантност и уважение: предотвратяване и противодействие на омразата към евреи и мюсюлмани в Европа“): [http://ec.europa.eu/justice/events/colloquium-fundamental-rights-2015/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/justice/events/colloquium-fundamental-rights-2015/index_en.htm).

качественото образование и грижи в ранна детска възраст за намаляване на неравностойното положение и за полагаането на добра основа за по-нататъшно учене.

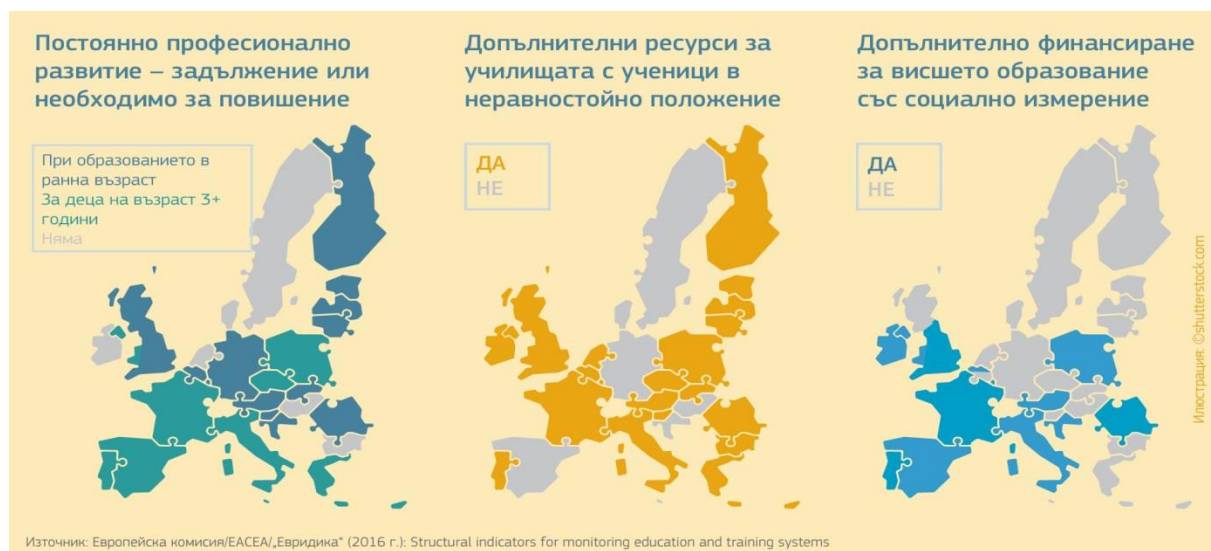
На равнището на висшето образование, процентът на завършилите е нараснал значително в ЕС през 2015 г. С 38,7 % завършили висше образование, което представлява увеличение с 0,8 процентни пункта от 2014 г. насам, ЕС е на път да постигне целта от 40 % на завършилите висше образование сред населението на възраст 30—34 години до 2020 г. Същевременно обаче средните стойности прикриват сериозни различия в резултатите при различните групи. Нивото на квалификации все още варира между жените и мъжете, между родените в страната и родените извън страната, и между между регионите и държавите.

Както се посочва в Обзора за 2015 г., Европа има постоянен проблем с образователната бедност, определяна като невъзможност за покриване на минималните стандарти в образованието. Делът на слабите резултати сред 15-годишните остава тревожно голям, особено в областта на математиката. През последното десетилетие напредъкът в посока намаляване на преждевременното напускане на системата на образование и обучение е значителен, но през последните години има известно забавяне. Между 2014 г. и 2015 г. делът на населението на възраст 18—24 години, което няма диплома за завършено средно образование, е намалял само с 0,2 процентни пункта в ЕС и е достигнал обща средна стойност за ЕС от 11 %. Насочването на усилията към преждевременното напускане на училище означава също намаляване на регионалните различия и противодействие на моделите на неравенство; например през 2015 г. процентът на преждевременното напускане на училище за родените извън ЕС е два пъти по-голям от този за родените в ЕС (19,8 % спрямо 10,1 %).

## Гъвкави системи на образование и обучение

Реформирането на образованието в ранна детска възраст и основното образование включва действия по отношение на персонала, учебните програми и оценката. Професионализацията на персонала в сферата на образованието в ранна детска възраст може да стимулира по-системно професионално развитие и да окаже положително въздействие върху благосъстоянието и развитието на децата. Например МТ, ІЕ и ВЕ въведоха комбинация от изисквания за по-високи квалификации, за да може да се упражнява професията, както и системи за поддържане на уменията на персонала и техните резултати чрез непрекъснато професионално развитие.

Сравнителни изследвания сочат ролята на преподавателите в училище за стимулиране на иновациите, което от своя страна може да направи образованието по-гъвкаво спрямо нуждите на обществото и учащите. На фона на нарастващото многообразие в училищата, недостига на персонал и отслабващия интерес към преподаването, разнообразният учителски състав, в това число мъже, млади хора и хора с различен етнически произход, може да предложи на учениците и студентите многобройни примери за подражание. Така например, през 2014, 85 % от началните учители в ЕС са били жени, като в четири държави 95 % от учителите, преподаващи в същия стадий на образованието, са жени.





Висшето образование, както и средното образование и програмите с професионална насоченост след завършено средно образование, имат специална роля за подготовката на хората за пазара на труда. През 2015 г., наскоро завършилите професионално образование, които са напуснали системата на образование или обучение, са имали равнище на заетост от 73 %, а равнището на заетост на наскоро завършилите общо средно образование е било 61,2 %. При все това, програмите за професионално обучение като цяло са по-малко привлекателни от програмите с обща насоченост. Елементите, които могат да бъдат използвани, за да стане професионалното образование и обучение (ПОО) по-привлекателно и да съответства на потребностите на пазара на труда, включват: възприемането във всички програми за ПОО на компоненти за учене в процеса на работа; подобряване на пропускливостта между ПОО и висшето образование; и по-добра подготовка на младите хора за все по-интернационализираните пазари на труда, включително чрез преподаване на чужди езици.

Висшето образование има голям потенциал за насърчаване на възходящата социална мобилност и за подобряване на перспективите за заетост. Мерките на политиката за увеличаване на иновациите и на приложимостта на висшето образование включват персонализирано професионално ориентиране, проследяване на професионалната реализация на завършилите и учене в процеса на работа. По-специално, проследяването на професионалната реализация на завършилите е все по-честа практика в институциите за висше образование; девет държави системно използват информацията, събрана с цел подобряване на професионалното ориентиране и съответно адаптиране на учебните програми (BE, DK, EE, IE, IT, PL, SK, SE, UK). Нарастващата интернационализация на висшето образование се възприема като важен положителен фактор за насърчаване на неговите качество и приложимост. Наличните данни показват, че мобилността с учебна цел е показател за по-добри перспективи за заетост и кариерно развитие.

Ученето не приключва, когато хората завършат формалното си образование. Постигането на целта на ЕС от 15 % възрастни, участващи в програми за учене през целия живот, се оказва трудно. През 2014 г. процентът на учещи възрастни възлизаше на 10,7 % и не се увеличи през 2015 г. Освен това в редица държави — членки на ЕС, различията в достъпа до учене между населението като цяло и хората в неравностойно положение продължават да съществуват или дори са се увеличили. Мерките на политиката, които да приближат ЕС към постигането на целта за учене през целия живот и да увеличат пригодността за заетост, следва да стартират с оценка, валидиране и сертифициране на уменията. В идеалния случай тези мерки ще бъдат последвани от по-нататъшни действия за повишаване на желанието на всички да учат, за насърчаване на работодателите да поемат по-активна роля, за оказване на специална подкрепа на групите в неравностойно положение и за гарантиране на качеството, приложимостта и ефективността на системите за учене за възрастни.

## 2. Акценти от анализа по държави

**АТ** Процентът на преждевременно напусналите училище е доста по-нисък от средния за ЕС и се е увеличило участието в образованието и грижите в ранна детска възраст. Националните и международните тестове показват слабости в основните умения и сериозно въздействие върху образователните резултати на социално-икономическия и мигрантския произход. Започна провеждането на образователната реформа, обявена през ноември 2015 г. Генерират се допълнителни ресурси от данък върху банките. Австрия предприема различни мерки, за да гарантира интегрирането в образованието и обучението на големия брой наскоро пристигнали бежанци. В контекста на нарастващия брой на студентите в плана за висшето образование за периода 2016—2021 г. са заложили стратегически цели и се набляга на по-доброто преподаване, но наличните средства не са достатъчни за установените нужди. Участието в професионалното образование и обучение е значително и се предоставят съответните умения.

**BE** Бяха стартирани мащабни реформи, които имат за цел да се подобри равнопоставеността, ключовите умения и професионалното образование и обучение. Новите форми на управление следва да увеличат ефикасността и да подобрят подходите за сътрудничество. Взети са мерки за справяне със слабостите на образователната инфраструктура. Белгия е изправена пред значителни предизвикателства, свързани с равнопоставеността. Резултатите на учениците са тясно свързани със социално-икономическия им произход, особено за тези с мигрантски произход. Положението е още

по-сериозно, тъй като според прогнозите групите в неравностойно положение сред учениците ще нарастват в най-голяма степен. Процентът на преждевременно напусналите училище е леко по-висок от средния за ЕС, но продължават да съществуват различия между общностите и регионите. В училищата в неравностойно положение липсват опитни учители и директори. Учителите имат нужда от подкрепа, за да преподават в една все по-разнородна среда. Процентът на завършилите висше образование е над средния. Предприети са инициативи за преодоляване на ниския дял на студентите и на завършилите висше образование в областта на науката и технологиите, който буди безпокойство за бъдещия капацитет за иновации.

- BG** България предприема първите стъпки в прилагането на Закона за предучилищното и училищното образование с приемането на поредица държавни образователни стандарта. Процентът на преждевременно напусналите училище се увеличи и показва големи регионални различия. От гледна точка на образователните резултати уязвими групи като ромите и учениците от селските райони се представят значително под средното равнище. Делът на завършилите висше образование продължава да се увеличава и беше въведен модел за финансиране, основано на резултатите, но продължават да са налице предизвикателства, включително недостатъчна приложимост на образованието на пазара на труда. Общите разходи на сектор „Държавно управление“ за образование продължават да са сред най-ниските в ЕС.
- CY** Кипър показва значително по-добри резултати по отношение на преждевременното напускане на училище и продължава да има много висок процент на завършилите висше образование. Страната стартира и стратегическа реформа на сектора на професионалното образование и обучение, която засяга гимназиалния етап и етапите след завършване на средното образование. Тези усилия имат за цел постигането на по-добро равновесие между този сектор и предимно частното висше образование, което понастоящем определено преобладава. Същевременно обаче сравнително ниското равнище на основните умения и продължаващата неефективност на публичните разходи в образователната система все още представляват сериозни предизвикателства за страната. Кипър е създал нова Агенция за осигуряване на качеството и за акредитиране в областта на висшето образование. Гарантирането на адекватно осигуряване на качеството и акредитиране на учебните заведения и програмите, и по-специално в частните колежи, ще е тест за Кипър в бъдеще.
- CZ** Образователните резултати и пригодността за заетост на завършилите училище и висше образование са като цяло добри. Но процентът в национален мащаб на преждевременно напусналите училище се увеличава през последните години, въпреки че все още е под средната стойност за ЕС. Социално-икономическият произход на учениците оказва силно въздействие върху образователните резултати, като участието на ромите в общообразователната система трябва да се повиши. Органите предприеха важни мерки в подкрепа на прилагането на приобщаващото законодателство, прието през 2015 г. Заплатите на учителите остават ниски в сравнение с други държави, а учителският състав е застаряващ, което изисква допълнителни мерки, за да се увеличи привлекателността на тази професия за талантиливи млади хора. Процентът на завършилите висше образование продължава да нараства бързо и беше утвърдена дългоочакваната реформа на висшето образование. Провежданите понастоящем реформи бяха предмет на задълбочени консултации и кампании за повишаване на осведомеността. Тяхната цел е да използват по най-добрия начин знанията и опита на експертите в тази област и на заинтересованите страни, както и да засилят ангажираността на действащите на място лица.
- DE** Участието във всички форми на образование е нараснало и резултатите са се подобрили, включително за групите в неравностойно положение. Социално-икономическият произход обаче все още оказва силно въздействие върху образователните резултати. Интегрирането на значителния брой наскоро пристигнали бежанци е сериозно предизвикателство. Голяма част от бежанците са млади и нискоквалифицирани. Почти половината от младите хора се записват да учат висше образование. Висшето образование привлича също и все по-голям брой чуждестранни студенти, по-специално в областта на научните, технологичните, инженерните и математическите специалности. Установената система за дуално обучение се затруднява да привлече достатъчно стажанти в някои региони и сектори. В съчетание с отрицателните демографски тенденции това може да доведе до липса на квалифицирани работници. Сравнението с

ключовите предизвикателства ще изисква допълнителни инвестиции в образованието, които са все така ниски в сравнение с нивата в други държави.

- DK** Дания е с нисък процент на преждевременно напусналите училище, но разликата в това отношение между половете е по-сериозна от съседните държави. Процентът на завършилите висше образование е сред най-високите в ЕС. От всички държави — членки на ЕС, Дания е с най-голям процент на участие на учащи от професионалното образование и обучение в програми за учене в процеса на работа. Участието на възрастните в схеми за учене през целия живот също е сред най-високите в ЕС. С оглед на факта, че разходите на Дания за образование са най-високите в ЕС, и с цел намаляване на разходите и подобряване на ефективността на общественения сектор във финансовия закон за 2016 г. са направени бюджетни съкращения в сектора на образованието. В Стратегията за растеж и развитие (*Vækst og Udvikling i hele Danmark*) се заявява намерението да се оказва подкрепа на качеството на преподаване и онлайн обучението в училищното и във висшето образование. Реформата от 2016 г. на гимназиалния етап от общото средно образование има за цел да повиши академичните стандарти, да осигури солидна подготовка за започването на висше образование и да насърчи повече млади хора да изберат професионално образование и обучение.
- EE** Естония продължава да има добре функционираща образователна система, която съчетава малък дял на учащи се с ниски резултати и слабо въздействие на социално-икономическия статус върху образователните резултати. Делът на завършилите висше образование е един от най-високите в ЕС. Процентът на заетост на наскоро завършилите висшисти се възстанови след икономическата криза. Естония прилага всеобхватна стратегия за учене през целия живот. В нея се предлага нов подход към ученето, като се набляга на личностното и социалното развитие и на придобиването на умения на всички равнища и във всички видове образование. Основните предизвикателства са адаптирането към демографските тенденции, увеличаването на привлекателността на учителската професия, допълнителното намаляване на преждевременното напускане на училище и стесняването на разликата в резултатите на говорещите естонски език и говорещите руски език ученици.
- EL** Налице е значително подобрение по отношение на преждевременното напускане на училище и завършването на висше образование, като понастоящем тези показатели са по-добри от средните за ЕС. Разочароващи са резултатите по отношение на придобиването на основни умения от млади хора и от тези в зряла възраст, участието в професионалното образование и обучение, както и ученето за възрастни. В националния диалог за образованието и прегледа на образователната система се изтъкват основни проблеми, като например сериозният недостиг на финансиране, намирането на учители, равнопоставеността и ефикасността. Отмяната на предходни реформи, насочени към повишаване на прозрачността, отчетността и оценяването в училищата и висшето образование, буди тревога. Гърция прие секторни стратегии по въпросите на висшето образование, професионалното образование и ученето през целия живот. Тяхното прилагане ще бъде предизвикателство. Въздействието на кризата с бежанците върху гръцкия сектор на образованието продължава да бъде сравнително ограничено, но би могло да има по-дълбоки последици в бъдеще.
- ES** През 2016 г. политическата безизходица ограничи напредъка по отношение на реформите в образованието: поставя се под въпрос бъдещето на Устройствения закон за подобряване качеството на образованието (LOMCE) от 2013 г., а реформата на учителската професия е в застой. Испания увеличи бюджетните средства за образование от 2015 г. насам, но натрупаните предходни финансови икономии са намалили равнопоставеността в образованието, а ефективността на разходите за образование може да бъде подобрена. След първите две години от прилагане на програмата за „базово професионално образование и обучение“ записванията и процентът на намерилите работа са под очакванията. Министерство на образованието, културата и спорта полага значителни усилия за предотвратяване на насилията в училищата и за насърчаване на гражданското образование и основните ценности. Новата система за проследяване на дипломираните следва да спомогне за повишаване на приложимостта на университетските програми и степента на пригодност за заетост на дипломираните висшисти. Правителството предприема инициативи в подкрепа на сътрудничеството между университетите, предприятията и научноизследователските центрове, но управлението на университетите и системите за финансиране не създават благоприятна

за това среда.

- FI** В стратегическата си „Визия: Финландия 2025“ правителството определи шест ключови проекта в областта на „знанието и образованието“, които трябва да реализира в условията на фискална консолидация. Образователните резултати на 15-годишните са все още сред най-добрите в ЕС, но напоследък се отчита влошаване във всички групи. Учебните програми се модернизират на всички равнища на образованието. Процентът на завършилите висше образование е сред най-високите в ЕС. Висшето образование е в процес на реформа, за да се увеличат неговата ефективност и приложимост. Делът на учащите се в сферата на професионалното образование и обучение, както и на лицата в зряла възраст, участващи в учене през целия живот, е сред най-високите в ЕС.
- FR** Франция провежда три основни реформи във всички сектори и равнища на образованието и обучението. Реформите в системата на задължителното образование, висшето образование и професионалното обучение целят да се подобрят равнопоставеността и ефикасността чрез ранна превенция, преподаване в сътрудничество и нови модели на управление. Резултатите на учениците са тясно свързани със социално-икономическия им произход. Твърде много младежи напускат системата на образование с ниски квалификации или без квалификации. Съществуват големи различия в ефективността между училищата. В училищата в неравностойно положение има по-малко на брой опитни учители, а училищната сегрегация отразява социално-икономическия, академичния и мигрантския произход, както и жилищната сегрегация. Процентът на завършилите висше образование е висок. Университетската система обаче, със сравнително ниски такси за обучение и открит достъп, е под натиск от постоянно увеличаващия се брой студенти. Независимо от отдаването на предимство на началното образование, разходите за различните етапи на образованието остават неравномерни., Разходите на учащ се за гимназиалния етап на средното образование са значително по-високи в сравнение с международните такива.
- HR** Много ниският процент на преждевременно напускане на училище и високият дял на завършилите средно професионално образование, влизащи в системата на висшето образование, са основните силни страни на системата. Международни проучвания сочат пропуски в цифровата грамотност, езиковата грамотност и уменията за четене на 15-годишните. Политически разногласия забавиха изпълнението на ключовата стратегия за образование, наука и технологии и свързаната с нея реформа на учебните програми. Участието в образованието и грижите в ранна детска възраст, както и в образованието за възрастни, е изключително ниско в сравнение с други държави от ЕС. Привеждането на професионалното образование, висшето образование и образованието за възрастни в съответствие с нуждите на пазара на труда чрез разработването на квалификационни стандарти в консултация със социалните партньори е похвален, но продължителен процес, който все още не е дал осезаеми резултати.
- HU** Унгарското образование е изправено пред значителни предизвикателства по отношение на равнопоставеността. Резултатите на учениците са тясно свързани със социално-икономическия им произход, като е необходимо да се повиши участието в приобщаващото общо образование на групите в неравностойно положение, в частност ромите. От 2015/2016 г. задължителната начална възраст за образование и грижи в ранна детска възраст бе намалена от пет на три години с цел децата да се подготвят по-добре за училище, като така бъде намален рискът от отпадане на деца по-късно. Правителството обяви прехвърлянето на стопанисването на държавните училища от общините към държавата, както и децентрализацията на държавната организация за училищна поддръжка, считано от януари 2017 г. През 2015/2016 г. във висшето образование бяха въведени програми за дуално образование с цел да се подобри съответствието на университетските учебни програми с потребностите на пазара на труда. През 2016/2017 г. беше въведена нова основна учебна програма за професионалните гимназии, съгласно която учебните часове по съответните професионални предмети бяха увеличени в ущърб на часовете по природни науки.
- IE** Ирландия има много добри резултати по отношение на преждевременното напускане на училище и завършването на висше образование, като постигна значителен напредък в подобряването на предоставянето на основни умения. Нарастващото фискално пространство, създадено от неотдавнашното бързо възстановяване на икономиката, намалява натиска върху публичните разходи за образование и дава възможност за

значително увеличение на капиталовите инвестиции, т.е. за развитие на образователната инфраструктура. Достъпността и целодневното предоставяне на висококачествено образование в ранна детска възраст и грижи продължават да бъдат предизвикателство. Равнопоставеността и достъпът до висше образование за групите в неравностойно положение са все още проблематични. В някои сектори на икономиката е на път да възникне недостиг на умения (например ИКТ) и е необходимо допълнително повишаване на уменията на възрастното население, както и придобиването на нови умения, по-специално чрез увеличаване на участието в допълнително образование и обучение.

- IT** Училищната реформа от 2015 г. и националната система за оценка на училищата са в процес на осъществяване и биха могли да подобрят резултатите в училище. Въпреки че е все още над средното равнище за ЕС, процентът на преждевременно напускане на училище спада постоянно. Участието в образованието в ранна детска възраст е високо при децата от четири- до шестгодишна възраст. По-голямо внимание се отделя на качеството на висшето образование, а рамката за разпределяне на публични средства за университетите се подобри значително през последните години. Италия е държавата в ЕС с най-нисък процент на завършили висше образование във възрастовата група 30—34 години. Системата за висше образование е недостатъчно финансирана и е изправена пред проблема на застаряване и намаляване на преподавателите. Преходът от образование към заетост е труден дори и за висококвалифицираните. Това води до „изтичане на мозъци“.
- LT** Литва провежда реформа на учителската професия с цел повишаване на нейната привлекателност, качеството на първоначалната подготовка на учителите и непрекъснатото професионално развитие. В Литва се отчита много нисък процент на преждевременно напускане на училище, но уменията на учениците по математика и четене са под средните за ЕС. Националните тестове сочат, че почти една пета от 16-годишните не притежават основни познания и умения. Участието в образованието и грижите в ранна детска възраст е ниско в сравнение със средното за ЕС, като съществуват значителни разлики между градските и селските райони. Правителството предприе няколко мерки за повишаване на процента на участие и на качеството. Литва е страната в ЕС с най-висок процент на завършилите висше образование. Продължават да представляват предизвикателство качеството и иновационните резултати на висшето образование, по-специално качеството на преподаване и предоставянето на „меки“ умения, както и практическото обучение във висшето образование. Само малък процент от възрастните участват в учене през целия живот. Тъй като професионалното образование и обучение продължават да бъдат непривлекателен вариант за учащите се и техните родители, е необходимо да се подобри качеството и сътрудничеството на ПОО с предприятията.
- LU** В Люксембург буквално всички деца са включени от четиригодишна възраст в образованието и грижите в ранна детска възраст. Мерките напоследък са насочени към подобряване на качеството на тези услуги, особено за намаляване на неблагоприятните социално-икономически фактори. Делът на преждевременно напусналите училище все още е под средния за ЕС, но се увеличи през 2015 г. Всички ученици изучават два чужди езика в прогимназиалния етап на основното образование. Триезичното образование обаче представлява предизвикателство за много ученици и влияе на техния успех по всички учебни предмети. Люксембург е на второ място в ЕС по процент на завършилите висше образование сред населението на възраст 30—34 години и увеличи значително финансирането на този сектор през последните години.
- LV** През последните години Латвия постигна забележителен напредък в намаляването на дела на преждевременно напусналите училище и в по-доброто овладяване на основни умения. В Латвия се въвежда постепенно нов модел за финансиране на системата за висше образование с елементи за възнаграждаване на качеството. Мерките за акредитация са обещаващи, въпреки че прилагането им е все още на ранен етап. Процентът на завършване на висше образование е висок, но осигуряването на дипломирани студенти на секторите с по-интензивно ползване на знания, както и привличането на международни студенти продължават да бъдат предизвикателство. Професионалното образование и обучение е в процес на значителни реформи, но все още съществуват големи възможности за увеличаване на компонентите за обучение в процеса на работа и за осъвременяване на учебните програми. Неравнопоставеността

между половете в образованието представлява предизвикателство във всички области, като жените превъзхождат мъжете значително както по отношение на квалификациите, така и на владенето на основни умения.

- MT** Малта инвестира интензивно в своята система на образование и обучение. Неотдавнашните положителни мерки в областта на училищното образование са насочени към модернизиране на учебните програми, подобряване на качеството на преподаване и насърчаване на уменията в областта на цифровите технологии. Преходът от образованието към пазара на труда е по-лесен, отколкото в повечето други страни от ЕС. Въпреки скорошния напредък, процентът на преждевременно напускане на училище остава втори по големина в ЕС, а дялът на придобилите висше образование е все още нисък. Участието на нискоквалифицираните възрастни в учене през целия живот е доста ниско.
- NL** Нидерландската образователна система е сред най-добре представящите се в ЕС по отношение на участието в образованието и грижите в ранна детска възраст, дела на учениците със слаби резултати сред 15-годишните и броя на завършилите висше образование. Промените в системата на финансиране на висшето образование дава възможност за инвестиране в подобряване на качеството, но въздействието върху достъпността и образователната неравнопоставеност трябва да бъде предмет на внимателно наблюдение. Мерките за увеличаване на привлекателността на учителската професия са особено важни, защото се очаква недостиг на учители. Прилагането на различни методи на преподаване според учебните потребности на учениците в паралелки с все по-разнообразен състав, като целта е да се подпомогнат и мотивират всички ученици да достигнат пълния си потенциал, продължава да бъде предизвикателство.
- PL** Полша е една от най-добре представящите се държави от ЕС по отношение на преждевременното напускане на училище и овладяването на основни умения, но е изправена пред предизвикателства, свързани с преподаването на трансверсални умения. Новото правителство даде ход на мащабна реформа на училищното образование. Участието в образованието и грижите в ранна детска възраст се увеличи значително през последните години. Въпреки това, качеството на предлагането, по-специално за деца под тригодишна възраст, е предизвикателство, като регионалните разлики в достъпа продължават да съществуват. Неотдавнашното решение за повишаване на възрастта за тръгване на училище на седем години е в разрез с международните данни, подчертаващи значението на ранното обучение. Въпреки че дялът на завършилите висше образование е висок, качеството на висшето образование и неговата приложимост по отношение на пазара на труда остават предизвикателство. Правителството стартира широк процес на консултации относно бъдещето на полската система за висше образование. Качеството и приложимостта спрямо пазара на труда на професионалното образование и обучение са все още ограничени. Понастоящем се въвежда нова форма на дуално образование. Участието на хората в зряла възраст в програми за учене през целия живот е сред най-слабите в ЕС, а равнището на техните основни умения е сравнително ниско, особено в областта на ИКТ. Въвеждането на интегрирана квалификационна система и на национална квалификационна рамка е стъпка напред.
- PT** Португалското правителство обяви поредица от мерки за подобряване на равнопоставеността в образованието и за борба с неуспеха в училище. Бюджетът за образование за 2016 г. не предвижда значително увеличение спрямо предходната година: предвижда се финансовата подкрепа за реформите да дойде от увеличаване на ефективността и намаляване на повтарянето на класове. Гражданското и межкултурното образование придобиват все по-голямо значение в училищните програми, като тече процес на засилена интеграция на мигранти в системата на образованието. Низходящата тенденция в приема на студенти заедно с високия процент висококвалифицирани португалски граждани, които мигрират към други европейски държави, задълбочават демографската криза на страната и биха могли да действат възпиращо на нейната конкурентоспособност. Новите висши технически професионални курсове водят до повишаване на записванията в политехнически институти и откриват нови възможности за сътрудничество със стопанския сектор.
- RO** Румъния е в процес на модернизация на учебните програми в посока на учене, основано на компетентности. Процентът на преждевременно напусналите училище продължи да нараства през 2015 г., като е трети по големина в ЕС. Учениците от селските райони,

бедните семейства и ромите са особено изложени на риск от отпадане от училище или образователна бедност. Участието в предучилищното образование се очаква да се увеличи след въвеждането на изплащането на парични помощи за децата от бедни семейства само при изпълнение на определени изисквания. Делът на завършилите висше образование нарасна, така че сега е много близо до националната цел, но е все още един от най-ниските в ЕС, като осигуряването на приложимост на висшето образование на пазара на труда е предизвикателство. Квалификациите и учебните програми на професионалното образование и обучение не са достатъчно съгласувани с потребностите на пазара на труда и участието на възрастните в процеса на учене през целия живот е най-ниското в ЕС. Въпреки някои подобрения, публичните разходи за образование продължават да са много ниски.

**SE** Швеция инвестира интензивно в образование и обучение, като общите разходи на сектор „Държавно управление“ за образование са сред най-високите в ЕС. Швеция е една от страните с най-голям процент на завършилите висше образование в ЕС, като при населението между 30 и 34 години процентът на заетост на неотдавна дипломиралите се е много висок. По отношение на основните умения резултатите на училищното образование се влошават непрекъснато през последното десетилетие. Това би могло да доведе в бъдеще до спад в равнището на уменията на възрастните. Предизвикателство представляват нарастващите разлики в резултатите на учащите се, родени в чужбина, и тези, родени в държавата: системата с по-голям избор на училище може да е допринесла за увеличение на сегрегацията в училищата. Интегрирането на големия брой новопристигнали ученици в системата на образованието е значително предизвикателство. Швеция обаче може да разчита успешно на традиционната си политика в областта на образованието и настоящите си усилия.

**SI** С увеличаващ се брой на завършилите висше образование и нисък процент на преждевременно напусналите училище, Словения вече постигна националните си цели от стратегията „Европа 2020“. Променилите демографски тенденции представляват сериозно предизвикателство за поддържането на консолидирана мрежа от училища и ефикасна система за финансиране на училищата. Делът на завършилите висше образование сред безработните се увеличава, което е показателно за проблеми с пригодността за заетост на младите хора. Секторът на висшето образование е в процес на реформи, насочени към повишаване на процента на завършилите, насърчване на интернационализацията и укрепване на вътрешното осигуряване на качество. Голям брой млади хора са избрали да получат професионално образование, като същевременно чиракуването се въвежда отново с цел да се ангажират допълнително работодателите и да се подобри преходът към пазара на труда.

**SK** Новото правителство предприе амбициозни реформи на всички равнища и започна изготвянето на 10-годишна стратегия в областта на образованието. То се ангажира също с провеждането на широки консултации с цел подпомагане на тези процеси. Социално-икономическият произход на учениците оказва силно въздействие върху образователното равнище, а участието на ромите в системата на общото образование трябва да се повиши. Докато на национално равнище процентът на преждевременно напусналите училище остава нисък в сравнение с ЕС, то той се увеличава от 2010 г. насам и е особено висок в източните региони и сред ромите. Капацитетът за образование и грижи в ранна детска възраст е в процес на укрепване, така че да се даде възможност за по-широко включване в системата. Това по-специално може да благоприятства образователните резултати на учениците в неравностойно социално-икономическо положение. От ключово значение за подобряване на образователните резултати и намаляване на образователната неравнопоставеност е учителската професия да бъде направена по-привлекателна за талантливите млади хора, както и да бъде подобро учителското образование на всичките му етапи. Секторът на висшето образование е предмет на широка реформа, обхващаща акредитирането, финансирането, сътрудничеството с работодателите и разширяването на социалния състав на студентите.

**UK** Въпреки различията в подходите за справяне с някои предизвикателства, образователните системи в Обединеното кралство функционират добре в много области, които са предмет на мониторинг като част от рамката „Образование и обучение 2020“. Обединеното кралство има много висок процент на завършили висше образование и спадащ процент на преждевременно напуснали училище. В сравнение с други държави от ЕС, Обединеното кралство се справя добре с участието в образованието и грижите в ранна детска възраст

за деца на четиригодишна възраст и повече, а също и по отношение на участието на възрастните в учене през целия живот. Основните предизвикателства за образователните системи на Обединеното кралство включват подобряване на равнището на основните умения сред 15-годишните (особено по математика сред момичетата) и разширяването на достъпа до висше образование на студенти, произхождащи от неблагоприятна социално-икономическа среда. В ход са амбициозни реформи на системата на уменията с цел подобряване на качеството и прозрачността на професионалните варианти на обучение след 16-годишна възраст като равностойни алтернативи на академичните варианти.



## Обзорът на образованието и обучението — Анализ по държави

Обзорът на образованието и обучението се състои от част 1, която предоставя анализ от транснационална и тематична гледна точка, и част 2, състояща се от 28 доклада по държави. Всеки доклад включва каре, представящо актуална тема в страната:

Държава	Тема
AT	Интегрирането на бежанците в образованието и обучението
BE	Реформата на задължителното образование във френскоезичната общност ( <i>Pacte pour un Enseignement d'Excellence</i> , 2015—2025 г.)
BG	Промените, въведени от Закона за предучилищното и училищното образование
CY	Новата система за осигуряване на качество и акредитиране за висшето образование
CZ	Образованието на ромските деца и приобщаващото образование
DE	Интегрирането на бежанците в образованието и обучението
DK	Интеграцията на бежанците и лицата, търсещи убежище, чрез образование
EE	Реформата на структурата на гимназиалния етап на средното образование
EL	Националният диалог по въпросите на образованието
ES	Преждевременното напускане на училище и новото базово професионално образование и обучение
FI	Интегрирането на бежанците в образователната система
FR	Мобилизирането на образованието и изследванията за борба с агресивната радикализация
HR	Текущият дебат за реформа на учебните програми
HU	Дуалните програми във висшето образование
IE	Новата „Национална стратегия за уменията (2025 г.) — бъдещето на Ирландия“
IT	Преодоляването на спада във финансирането и преподавателите
LT	Как да се направи учителската професия по-привлекателна
LU	Предизвикателствата, свързани с триезичното образование
LV	Как да се направи по-приобщаващо образованието за хора със специални нужди
MT	Подобряването на първоначалното образование на учителите и непрекъснатото професионално развитие
NL	„Отлични училища“
PL	Реформата на училищното образование от 2016 г.
PT	Сътрудничеството между висшите учебни заведения и стопанския сектор
RO	Различията в образованието между градските и селските райони
SE	Интеграцията на новопристигналите ученици в училищната система
SI	Реформа на висшето образование, която отговаря на всички потребности
SK	Образованието на ромските деца и приобщаващото образование
UK	Преминаването към пълна автономия на училищата в Англия

## Обзор на образованието и обучението — уебсайт и инструмент за визуализиране

Част 1 и част 2 от Обзора на образованието и обучението, заедно с инструмента за визуализиране на обзора и интерактивни карти, могат да бъдат намерени на адрес:

[ec.europa.eu/education/monitor](https://ec.europa.eu/education/monitor)

## КАК ДА СЕ СДОБИЕМ С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ЕС?

### Безплатни публикации:

- един екземпляр: чрез EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- повече от един екземпляр или постери/карти: от представителствата на Европейския съюз ([http://ec.europa.eu/represent\\_bg.htm](http://ec.europa.eu/represent_bg.htm)), от делегациите в страни извън Европейския съюз ([http://eeas.europa.eu/delegations/index\\_bg.htm](http://eeas.europa.eu/delegations/index_bg.htm)), като се свържете с услугата Europe Direct ([http://europa.eu/europedirect/index\\_bg.htm](http://europa.eu/europedirect/index_bg.htm)) или като се обадите на 00 800 6 7 8 9 10 11 (безплатен номер в ЕС) (\*).

(\* информацията, както и повечето обаждания са безплатни (възможно е обажданията от мрежата на някои оператори, от обществени телефони или от хотели да бъдат таксувани).

### Платени публикации:

- чрез EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

